

DVESTO ROKOV GERRYMANDERINGU V USA

VLADIMÍR DANCÍŠIN

Inštitút politológie
Katedra teórie politiky
Prešovská univerzita v Prešove
Email: vladimir.dancisin@unipo.sk

Abstract:

The study analyzes the process of electoral districts delimitation. The main focus is on gerrymandering – the practice attempting to establish geographic boundaries to create partisan advantage in the electoral process. The term Gerry-mander originated in 1812, when the Massachusetts Legislature divided the County of Essex into two senatorial districts to dilute the strength of the opposing party. The study emphasizes the history of gerrymandering, its goals and the Supreme Court's decisions dealing with manipulative redistricting process.

Keywords:

Gerrymandering, Redistricting, Manipulation

V marci 2012 uplynulo dvesto rokov od vzniku termínu *Gerry-mander*, od ktorého je odvodený termín *gerrymandering*. Uvedené slovo sa od roku 1812 stalo politologickým termínom označujúcim cielené oslabenie volebnej sily určitej skupiny voličov prostredníctvom sofistikovaného vymedzovania volebných obvodov. Popularitu si termín *gerrymandering* získal hlavne z dôvodu, že veľmi výstižne pomenoval spôsob, akým politici získavali volebnú výhodu pri vymedzovaní volebných obvodov.

V predkladanej štúdii bude pozornosť zameraná na okolnosti vzniku termínu *Gerry-mander* a na možnosti ovplyvňovania výsledkov volieb prostredníctvom preskľovania volebných obvodov. V štúdii budú analy-

zované aj súdne spory, na základe ktorých poukážeme na problém komplikovaného dokazovania porušenia základných pravidiel pri vymedzovaní volebných obvodov.

Okolnosti vzniku termínu *Gerry-mander*

Termín *Gerry-mander* je spätý s politickou situáciou v štáte Massachusetts na začiatku 19. storočia, kedy sa v roku 1812 rozdelili voliči do volebných obvodov spôsobom, ktorý zvýhodnil kandidátov strany, ktorá vymedzovanie volebných obvodov uskutočnila. Využila sa technika znižovania voličského potenciálu opozície prílišnou koncentráciou jej voličov do malého počtu volebných obvodov. Uvedená technika bola už v tom čase dostatočne známa a vyskúšaná ako vplyvný determinant volebného výsledku. Na uvedenú skutočnosť poukázal aj E. C. Griffith (1907, s. 120), keď skonštatoval, že *gerrymandering* je uplatňovaný od čias, kedy v Amerike začali používať volebné obvody. E. C. Griffith (1907, s. 70) uvedenú skutočnosť ilustruje na konkrétnych príkladoch z vymedzovania volebných obvodov: v Pensylvánii (1705), v Severnej Karolíne (1732), vo Virginii (1788), resp. v New Jersey (1789).

K vzniku termínu *Gerry-mander* dopomohla skutočnosť, že aj napriek tomu, že popularita dvoch hlavných politických strán v štáte Massachusetts bola na začiatku 19. storočia približne rovnaká, Demokrati-Republikáni získali vo voľbách v roku 1811 väčšinu v oboch komorách parlamentu a aj guvernérom sa stal Demo-

krat-Republikán Elbridge Gerry¹. Demokrati-Republikáni si uvedomovali, že ide o výnimočnú situáciu, ktorá sa v najbližších voľbách nemusí opakovať. Dominancia, ktorú získali po voľbách v roku 1811, sa prejavila aj v sformovaní komisie, ktorá mala posúdiť nové vymedzenie volebných obvodov².

E. Gerry dňa 11. februára 1812 podpísal zákon, ktorým sa vymedzili volebné obvody v štáte Massachusetts. Uvedeným zákonom bol štát Massachusetts rozdelený na 18 volebných obvodov, v ktorých sa volilo 40 senátorov. Štát Massachusetts sa administratívne členil na 19 okresov, čo umožnilo prekračovať hranice okresov (*counties*) podľa страніckей ľubovôle³.

Kontroverzné bolo hlavne vymedzenie volebných obvodov v okrese Essex, kde sa vytvorili dva viacmandátové volebné obvody (pozri mapu č. 1). Vo vonkajšom volebnom obvode (do uvedeného volebného obvodu sa začlenili severné a západné oblasti okresu Essex a oblasť Chelsea, ktorá administratívne patrila okresu Suffolk) sa volili traja senátori a vo vnútornom sa volili dvaja senátori⁴.

Mapa č. 1: Vymedzenie dvoch volebných obvodov v okrese Essex

Zdroj: The Weekly Messenger, Boston, 6. marca 1812 In: Griffith, 1907, s. 69.

Vymedzenie volebných obvodov bolo vnímané ako uzurpácia moci a vyvolalo veľkú vlnu odporu. E. C. Griffith (1907, s. 70) uvádza, že mnohí Federalisti (ako William Sullivan, resp. William H. Sumner) po oboznámení sa s mapou volebných obvodov už pred voľbami v roku 1812 predpokladali, že Demokrati-Republikáni získajú v Senáte výraznú väčšinu.

Netypické, kartograficky neestetické vymedzenie volebných obvodov v okrese Essex podnietilo aj vznik termínu *Gerry-mander*. Traduje sa, že termín *Gerry-mander* vznikol na večierku, ktorý zorganizoval plukovník Israel Thorndike. Podľa J. W. Deana (1892, s. 374 – 375), ktorý sa odvoláva na ceruzkou napísané dobové memorandum Samuela Batchelder z Cambridge, bola na uvedený večierok prinesená Josephom G. Cogswellom mapka z *The Weekly Messenger* so zvýraznením vonkajšieho volebného obvodu⁵. Pri analýze uvedenej mapky bolo poznamenané, že zvýraznenej časti chýbajú už len krídla a bude pripomínať predhistorické monštrum. Uvedený návrh bol prakticky okamžite realizovaný Elkanahom Tisdalom, čím sa vytvorila jedna z najznámejších politických karikatúr. Traduje sa, že v rámci kresby sa nachádza aj karikatúra E. Gerryho medzi krídlami a hranicami Middletonu (nos) a Lynnfildu (brada)⁶.

¹ Elbridge Gerry (1744 – 1814) patril medzi významné osobnosti americkej histórie. Patril medzi tých, ktorí sa podpísali pod Deklaráciu nezávislosti a Články konfederácie (prvý ústavný dokument USA). E. Gerry sa aktívne zúčastnil aj ústavného konventu vo Filadelfii v roku 1787, návrh Ústavy USA však nepodpísal z dôvodu nezakomponovania Listiny práv a slobôd do textu návrhu. V rokoch 1789 do 1793 pôsobil vo funkcii poslanca v Komore reprezentantov a v rokoch 1810 a 1811 bol zvolený za guvernéra štátu Massachusetts (o tento post sa už predtým štyrikrát neúspešne pokúšal v rokoch 1800 – 1803). O živote E. Gerryho pozri bližšie Austin, 1828, resp. Billias, 1976.

² Komisia pozostávala zo siedmich členov, z toho len dvaja boli zástupcovia Federalistov (Dean, 1892, s. 378).

³ Z historických prameňov nie je zrejmé a preukázané, že by sa E. Gerry angažoval pri vymedzovaní volebných obvodov, resp. že bol podporovateľom netradičných tvarov volebných obvodov. Dobové zdroje sa skôr prikláňajú k domnienke, že autorom návrhu bol Samuel Dana (predseda Senátu v štáte Massachusetts v tom čase), resp. sudca Najvyššieho súdu Joseph Story, ktorý do 18. 1. 1812 bol predsedom Komory reprezentantov v štáte Massachusetts.

⁴ Inkriminovaný volebný obvod zahŕňoval všetky časti oblasti okresu Essex, ktoré vo väčšine podporovali Demokrati-Republikáni. Existoval predpoklad (na základe výsledkov volieb z roku 1811), že bude v danom volebnom obvode o 400 Demokratických voličov viac ako tých, ktorí volili Federalistov. Podľa dobových údajov (New England Palladium. In: Griffith 1907, s. 67) žilo v okrese Essex približne o 1500 voličov Federalistov viac ako voličov Demokrati-Republikánov. Rozdelením okresu Essex sa vytvorili dobré predpoklady pre Demokrati-Republikánov na volebný úspech v jednom z dvoch volebných obvodov. Nezačlenenie oblasti Chelsea do okresu Essex by výrazne zvýhodnilo Federalistov.

⁵ S. Batchelder bol priateľom Nathana Haleho (redaktora novín *The Weekly Messenger*) a J. G. Cogswella. J. W. Dean predpokladá, že S. Batchelder získal informáciu o spôsobe vytvorenia slova gerry-mander od jedného z nich, resp. od oboch (Dean, 1892, s. 375).

⁶ Na zverejnenej karikatúre, ako aj na jej reprodukciách, ktoré sa následne objavili vo viacerých vydaniach, chýba podpis, čo neskôr vyvolalo rôzne špekulácie o autorovi kresby. Dlhé roky sa tradovalo, že karikatúru nakreslil Gilbert Stuart (známy ako autor kresby G. Washingtona, ktorá sa objavila na jednodolárovej bankovke). Pozri napríklad Freeman, 1997, s. 120, Winsor, 1881, s. 212, Streeter, 1851, s. 36, Buckingham, 1850, s. 91.

Obrázok č. 1: Karikatúra Elkanaha Tisdala

Zdroj: *Natural and Political History of the Gerry-mander! In Two Chapters, with Cuts.* (Massachusetts, 1823).

Pri následnej diskusii ako nazvať túto príšeru, niekto navrhol „salamandra“, čo inšpirovalo, pravdepodobne R. Alsopa, k vytvoreniu termínu „Gerry-mander“ (Dean, 1892, s. 375)⁷. S uvedeným sa stotožňuje aj E. C. Griffith (1907, s. 17). Preslávaná karikatúra volebnej mapy z roku 1812 vyšla v *The Boston Gazette* 26. marca 1812.

Nové vymedzenie volebných obvodov výrazným spôsobom pomohlo Gerryho strane v senátorských voľbách konaných dňa 6. apríla 1812. Vo voľbách Demokrati-Republikáni získali celkovo menej hlasov (50 164) ako Federalisti (51 766), avšak získali až 29 miest zo 40-tich. Výsledky senátnych volieb boli netradičné aj z dôvodu, že od roku 1806 ani jedna z dvoch hlavných strán nezískala v Senáte viac ako 22 kresiel (pozri tabuľku č. 1).

V uvedených prácach je aj uvedené, že termín *Gerry-mander* vytvoril B. Russell.

⁷ V anglickom jazyku sa proces tvorby uvedeného slova opisuje ako *blending* a výsledok *portmanteau*. V slovenskom jazyku nie je typická takáto tvorba slov, z čoho vyplýva aj to, že termíny pomenávajúce tento jav nie sú ustálené. Tradičná slovenská slovotvorba je skôr založená na tvorení slov pomocou predpony a prípony. Vytvorenie termínu *gerrymandering* je možné označiť za (lexikálnu) kontamináciu (prekrytie dvoch slov) a samotný termín kontaminát dvoch slov „Gerry“ a „salamandra“.

Tabuľka č. 1: Voľby do Senátu v Massachusetts v rokoch 1806 – 1811

Rok volieb	Federalisti	Demokrati – Republikáni	Neobsadené mandáty	Celkom
1806	19	20	1	40
1807	19	21	0	40
1808	20	18	2	40
1809	22	18	0	40
1810	20	19	1	40
1811	19	21	0	40

Zdroj: *The Weekly Messenger*, Boston, 6. 3. 1812 In: Griffith, 1907, s. 68.

V rovnaký deň sa konali aj voľby do Komory reprezentantov i voľby guvernéra štátu Massachusetts. Tieto voľby však pre Demokrati-Republikánov nedodali dobre. Vo voľbách do Komory reprezentantov získali väčšinu Federalisti a aj v guvernérske voľbách tesne prehral E. Gerry s Federalistom Calebom Strongom pomerom hlasov 52 696 : 51 326 (Griffith, 1907, s. 73). Hlavným dôvodom porážky však nebola negatívna konotácia s prekresľovaním volebných obvodov, skôr Gerryho podpora plánovanej vojny s Veľkou Britániou, ktorú presadzoval úradujúci prezident James Madison⁸.

Neúspechom sa pre Demokrati-Republikánov skončili aj voľby do Kongresu USA, ktoré sa konali v novembri 1812. V štáte Massachusetts, aj napriek priaznivému vymedzeniu volebných obvodov, Demokrati-Republikáni nezmáhali. Podľa E. C. Griffitha (1907, s. 75) Federalisti vyhrali pomerom hlasov 16 : 4 a dokonca vyhrali aj v obidvoch volebných obvodoch v okrese Essex⁹. Na úspechu Federalistov v uvedených voľbách sa podpísala jednak nižšia volebná účasť (ako bola v štátnych voľbách v apríli 1812) a hlavne vojna s Britániou. Demokrati-Republikáni podporovali vojnu

⁸ Prehrou E. Gerryho v guvernérske voľbách sa však neskončila jeho politická kariéra. V prezidentských voľbách v roku 1812 vytvoril tandem s J. Madisonom a po Madisonovom víťazstve sa stal v roku 1813 viceprezidentom USA. Funkciu viceprezidenta vykonával až do svojej smrti v roku 1814.

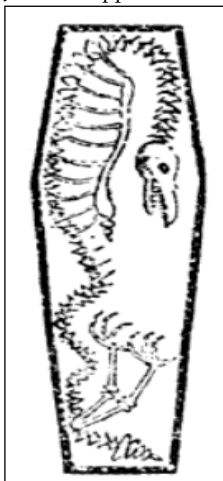
⁹ Vo februári 1812 sa upravili aj volebné obvody pre kongresové voľby do Komory reprezentantov. Plány boli podobné ako v prípade volieb do Senátu, len s tým rozdielom, že namiesto 18 volebných obvodov (z ktorých vzišli 40 senátori) sa vytvorilo 20 jednomandátových volebných obvodov. Vzhľadom na približne rovnaký počet volebných obvodov ani neprekvapuje, že mnohé volebné obvody boli veľmi podobné tým, ktoré sa vytvorili pre senátne voľby v Massachusetts. Napríklad neseľávne známy volebný obvod v okrese Essex bol veľmi podobný kongresovému volebnému obvodu s tým rozdielom, že nezahrňoval oblasť Salisbury (táto oblasť bola pričlenená k druhému volebnému obvodu v okrese Essex) a Chelsea (oblasť bola pričlenená k volebnému obvodu v okrese Suffolk). Demokrati-Republikáni sa usilovali navrhnúť vonkajší volebný obvod spôsobom, ktorý by zvýhodnil ich kandidáta. Domnievali sa, že rozdelením okresu Essex dosiahnu to, že sa prívrženci Federalistov „stratia“ v inom volebnom obvode. Aj napriek tomu Federalisti vyhrali v uvedenom volebnom obvode vo voľbách do Kongresu USA v okrese Essex (Griffith, 1907).

s Britániou, naproti tomu Federalisti presadzovali mierové riešenie. Voliči v Massachusetts sa skôr prikláňali k Federalistom.

Nepopularita Demokratov sa prejavila aj vo voľbách konaných dňa 5. apríla 1813, kde aj napriek gerrymanderingu z roku 1812 prehrali dokonca aj v senátnych voľbách. Federalisti zvíťazili nad Demokratmi pomerom hlasov 2 909 ku 2 739 a získali 29 mandátov zo 40. Zrkadlovo sa zopakovali výsledky z roku 1812. Dokonca Federalisti zvíťazili aj v kontroverznom trojmandátovom volebnom obvode v okrese Essex (Dean, 1892, s. 381). Vzhľadom na skutočnosť, že väčšinu v obidvoch komorách parlamentu v roku 1813 tvorili zástupcovia Federalistov, bol prijatý zákon, ktorým sa zrušilo kontroverzné vymedzenie volebných obvodov (Griffith, 1907, s. 73 – 74)¹⁰.

Po prijatí zákona, ktorým sa pozmenili volebné obvody v štáte Massachusetts sa dokonca v novinách *The Boston Gazette* vytlačil smútočný oznam o úmrtí gerrymanderingu so zobrazením rakvy s kostrou monštra (*Gerry-mandera*) a textom na náhrobnom kameni: Vyliahnutý 11. februára 1812 – Zomrel 5. apríla 1813. Autorom kresby bol John S. Appleton.

Obr. č. 2: Karikatúra Johna S. Appletona

Zdroj: WINSOR, J. (ed.): *The Memorial History of Boston. Including Suffolk County, Massachusetts. 1630 – 1880*. J. R. Osgood and co., 1881, s. 212.

E. C. Griffith uvádza, že v marci v roku 1812 sa novovytvorené slovo bralo ako neologizmus a spájalo sa s každou politickou nespravodlivosťou a podvodom (Griffith, 1907, s. 15 – 19). Dnes už je výlučne chápané len v súvislosti s vymedzovaním volebných obvodov. Častým opakovaním karikatúry E. Tisdala a vplyvu vytvorených volebných obvodov na celkový výsledok

senátorských volieb v Massachusetts sa postupne gerrymandering stal trvalou súčasťou nielen politologického slovníka¹¹. Apelativizáciou do širších súvislostí sa termín vymanol z dobových asociácií, a aj preto sa zmenil aj spôsob písania i vyslovovania termínu. J. W. Dean (1892, s. 382 – 383) v tejto súvislosti uvádza, že priezvisko Gerry sa vyslovovalo s tvrdým „g“ a z uvedeného dôvodu by sa aj termín *Gerry-mander* mal vyslovovať s tvrdým „g“ a nie mätko s „dž“. V súčasnosti sa uvedený termín štandardne vyslovuje mätko s „dž“, pravdepodobne z dôvodu, že samotný termín, a to čo sa ním vystihuje, už neasociuje (len) guvernéra E. Gerryho a ním podpísaný zákon z roku 1812. Uvedené konštatovanie podporuje aj skutočnosť, že gerrymandering sa už nepíše s veľkým G.

V ďalšej časti štúdie sa zameriame na proces určovania tvaru volebných obvodov v USA v súčasnosti a problém nemožnosti vylúčenia, že k gerrymanderingu opätovne dôjde.

Vymedzovanie volebných obvodov v USA v súčasnosti

Proces vymedzovania volebných obvodov štandardne začína federálnym sčítaním obyvateľstva USA, ktoré sa každých 10 rokov vykonáva vždy v roku končiacom číslicou nula. Štatistický úrad spravidla do konca roka končiaceho nulou spracuje výsledky za jednotlivé oblasti a zašle ich prezidentovi USA. Prezident v spolupráci s Kongresom prideli štátom počet kongresmanov, ktorí prislúcha jednotlivým štátom.

Štáty približne v priebehu jedného roka od začiatku sčítania dostanú presné údaje o zložení obyvateľstva v jednotlivých oblastiach s detailmi o skladbe obyvateľstva. Informácie zahŕňajú demografické údaje o veku, pohlaví, rase, príjmoch, etnicite obyvateľov jednotlivých častiach štátu. Vymedzovanie volebných obvodov je upravené rôznym spôsobom. V niektorých štátoch je umožnené vymedzovanie len jedenkrát za desať rokov (výnimkou je opakované vymedzovanie v prípade, že súdy vyhlásia aktuálne vymedzenie za protizákonné), iné štáty umožňujú vymedzovať volebné obvody bez obmedzení¹².

¹¹ Termín gerrymandering patrí medzi eponymá, ktoré sa úspešne ujali v politologickej terminológii, podobne ako eponymá machiavelizmus, marxizmus, leninizmus, resp. thacherizmus. K ustálenie a akceptácii pojmu gerrymandering prispelo aj jeho zaradenie do Oxfordského slovníka angličtiny v roku 1848. Okrem termínu gerrymandering sa môžeme stretnúť aj s podstatným menom gerrymander, ktorý označuje výsledok gerrymanderingu. Termín gerrymander sa používa aj na označenie politika, ktorý získal svoj mandát len vďaka priaznivému vymedzeniu volebného obvodu.

¹² Medzi štáty, ktoré umožňujú opätovne prekresľovať volebné obvody patria Washington, Nebraska, resp. Južná Karolína (Ústava Južnej Karolíny v čl. 7, oddiel 13 explicitne umožňuje kedykoľvek vykonať prekreslenie volebných obvodov

¹⁰ Federalisti sa pokúšali zmeniť vymedzenie senátnych volebných obvodov už v roku 1812. Komora reprezentantov v Massachusetts dňa 19. októbra 1812 schválila návrh zákona, ktorým sa rušilo kontroverzné vymedzenie volebných obvodov. V Senáte, kde mali väčšinu Demokrati-Republikáni, však uvedený návrh nezískal dostatočnú podporu (Griffith, 1907).

Opätovné vymedzovanie volebných obvodov v medzištátnom období (v jednej dekáde), ako sa to stalo napríklad v Texase v roku 2003¹³, v štáte Georgia v roku 2005, v Colorade v roku 2003, v New Hampshire v roku 2004, v Severnej Karolíne v roku 2003, resp. v Južnej Karolíne v roku 2003, viedlo k súdnemu sporu *League of United Latin American Citizens v. Perry* 126 S. Ct. 2594 (2006). Najvyšší súd v pomere hlasov 7 : 2 sa vyjadril, že opätovné vymedzovanie volebných obvodov nie je protiústavné v prípade, že sú dodržiavané ustanovenia Zákona o volebnom práve z roku 1965. Následne boli zaznamenané neúspešné pokusy o prijatie legislatívy zamedzujúcej opätovné prekresľovanie volebných obvodov v jednej dekáde. Aj z uvedeného je zrejmé, že štáty USA majú ošetrované možnosti prekresľovania rôznym spôsobom. Dokonca v mnohých štátoch je možné nájsť aj rôzne obmedzenia týkajúce sa vymedzovania volebných obvodov pre federálne voľby do Kongresu USA a pre štátne voľby¹⁴.

Cieľ gerrymanderingu

Pri vymedzovaní volebných obvodov sa vždy uvažuje nad efektívnym rozdelením voličov do jednotlivých volebných obvodov. Čím efektívnejšie sú voliči strany rozdelení, tým lepší výsledok je možné očakávať. Avšak, čo je efektívne rozdelenie voličov? Je prijateľné pre stranu s popularitou 51 % vymedzenie volebných obvodov tak, že v každom volebnom obvode bude mať teoreticky zaručené víťazstvo pomerom hlasov 51 % : 49 %.

Teoreticky jej to môže zaručiť získanie všetkých mandátov, avšak aj malá strata voličov, resp. nižšia účasť priaznivcov strany na voľbách môže znamenať absolútny neúspech. Na druhej strane, ak sa strana uspokojí, že vyhrá „len“ väčšinu mandátov, môže si dovoliť jednoznačne prehrať s oponentmi (aj pomerom hlasov 10 % : 90 %) v niekoľkých volebných obvodoch, na druhej strane však tým získa relatívne pohodlné víťazstvo vo väčšine volebných obvodov.

V politologickej literatúre sa vedú spory o tom, či je vhodné vytvárať kompetitívne volebné obvody. Na jednej strane, nekompetitívne volebné obvody sú stabilné, úradujúci politik má takmer istotu znovuzvolenia, častokrát ani nemá oponenta z opozičnej strany¹⁵, čo mu umožňuje mať vyhranenejšie názory na jednotlivé problémy. Na druhej strane, kompetitívne volebné obvody prinášajú pred voľbami napätie, konfliktnú atmosféru, umiernenějších politikov, ale aj aktívnejších kandidátov, ktorí v úsilí o víťazstvo viac apelujú na voličov, zvyšujú záujem voličov o veci verejné a následne aj kontrolu politikov za ich predvolebné sľuby. V kompetitívnych volebných obvodoch, kde je rozdiel medzi stúpenkami dvoch hlavných strán minimálny, môže aj malé percento hlasov mať výrazný vplyv na výsledok volieb.

Stratégie vymedzovania volebných obvodov môžu byť rôzne. Od veľmi agresívnej stratégie, kedy sa strana usiluje získať čo najviac mandátov veľmi malým rozdielom hlasov, až po umiernenejšie stratégie, kde vo väčšine prípadov sa volebné obvody vymedzia tak, že sa predpokladá väčší ako 10% rozdiel víťaza volieb a len veľmi málo volebných obvodov bude kompetitívnych (t. j. predpokladá sa rozdiel medzi víťazom a porazeným menej ako 10 % hlasov).

Úspešnosť gerrymanderingu závisí od dvoch skutočností. Od voličskej konzistentnosti (od predpovedateľnosti voličského správania sa) a od schopnosti vytvoriť také volebné obvody, ktoré pripravujú dostatočnú pôdu pre úspech vo voľbách (Rush, 1994, s. 682). M. E. Rush ďalej konštatuje, že rozprávať o možnostiach gerrymanderingu je jednoduchšie ako úspešný gerrymandering vykonať (Rush, 1994, s. 682). Základným cieľom gerrymanderingu je pomôcť „svojím“ a čo najviac poškodiť „opozičným“, či už sa pod tým chápe politická strana, etnická, resp. rasová skupina, ale aj konkrétny jednotlivec (úradujúci politik, vyzývateľ a pod.).

v prípade, že to Národné zhromaždenie uzná za vhodné). Na druhej strane, štáty ako Kalifornia, New Jersey, resp. Connecticut majú zákonom umožnené len jedno prekresľovanie po sčítaní obyvateľstva (napr. čl. 2 ods. 2 oddiel 8 Ústavy New Jersey explicitne stanovuje, že vytvorené volebné obvody nie je možné zmeniť do roku končiaceho sa nulou, kedy sa koná sčítanie obyvateľstva). Spracované na základe údajov prezentovaných v Lewitt, Foster 2008 a 2010.

¹³ Na ilustráciu je možné uviesť kontroverzné vymedzovanie volebných obvodov v štáte Texas. V roku 2001 mali v Texase väčšinu Demokrati v Komore reprezentantov a Republikáni v Senáte. Vzhľadom na patovú situáciu pri prijímaní zákona, ktorým sa mal „prekresliť“ štát Texas, bola vytvorená trojčlenná komisia. Komisia len mierne pozmenila v tom čase platné hranice volebných obvodov. V roku 2003, keď získali Republikáni väčšinu v Komore reprezentantov v Texase, pristúpili k opätovnému prekresleniu. Výsledok prekreslenia pre voľby do Kongresu bol ten, že v roku 2002 bolo zvolených do Kongresu USA za štát Texas 17 Demokratov a 15 Republikánov, v roku 2004 to už bolo 21 Republikánov a len 11 Demokratov. Bližšie pozri rozhodnutie súdneho sporu *League of United Latin American Citizens v. Perry* 126 S. Ct. 2594 (2006).

¹⁴ Napr. štáty ako Illinois, Ohio, resp. Indiana na štátnej úrovni majú zákonom umožnené len jedno prekresľovanie volebných obvodov v prípade volieb do štátneho zákonodárneho zboru, na druhej strane zákony týchto štátov neobmedzujú zákonodarcu opätovne prekresľovať volebné obvody v prípade volieb do Kongresu USA. Spracované na základe údajov prezentovaných v Lewitt, Foster 2008 a 2010.

¹⁵ Napríklad v roku 2004 pri voľbách do Komory reprezentantov len štyria úradujúci poslanci prehrali vo svojich volebných obvodoch a len v 22 prípadoch z 435 bol rozdiel medzi víťazom volieb a porazeným menší ako 10 %. J. Lewitt a B. Foster (2008, s. 60) uvádzajú, že v roku 2006 v štátnych voľbách až v 38 % prípadov sa volieb zúčastnil len jeden kandidát z dvoch najväčších strán v USA.

Súdne spory týkajúce sa gerrymanderingu

Určiť deliacu čiaru medzi legálnym zvýhodňovaním a *gerrymanderingom* je veľmi komplikované. Problematickosť určenia, kedy môžeme hovoriť o nelegálnom *gerrymanderingu* a kedy o kreslení volebných obvodov „legálne“ zvýhodňujúcich určitú skupinu (kandidátov), je založená hlavne na praktickej nemožnosti dokonale spravodlivého vymedzovania volebných obvodov. Na ilustráciu uvedeného problému zameriame pozornosť na postoje a rozhodnutia Najvyššieho súdu USA k danej problematike.

Najvyšší súd sa dlhodobo odmietal vyjadrovať k otázkam týkajúcim sa prekresľovania volebných obvodov. Napr. v roku 1946 v súdnom spore *Colegrove v. Green* 328 U. S. 549 (1946) sa Najvyšší súd vyjadril, že prekresľovanie volebných obvodov je politická otázka a nie právna otázka, o ktorej by mal súd rozhodovať. V spore *Gomillion v. Lightfoot* 364 U. S. 339 (1960) Najvyšší súd pripustil, že prekresľovanie volebných obvodov môže byť využité na rasovú diskrimináciu. Tým sa stal uvedený spor prvou lastovičkou k uznaniu vysúdiťelnosti sporného prekresľovania volebných obvodov. V uvedenom súdnom spore po prvýkrát Najvyšší súd zrušil spôsob, akým boli prekreslené volebné obvody.

Najvyšší súd v USA sa začal zaoberať otázkami rovnosti hlasov v 60-tych rokoch 20. storočia. V jednom z najdôležitejších sporov tohto obdobia *Baker v. Carr*¹⁶ sa Najvyšší súd USA vyjadril tak, že je povinnosťou súdov zaoberať sa prípadmi, keď dôjde k vytváraniu volebných obvodov s nerovnakým počtom voličov vo voľbách do štátnych zastupiteľských zborov a rovnako je ich povinnosťou označiť za protiústavný daný stav. Najvyšší súd USA v súdnom spore *Wesberry v. Sanders*¹⁷ aplikoval povinnosť vyhlásiť za protiústavný prípad, ak dôjde k vytváraniu volebných obvodov s nerovnakým počtom voličov pre voľby do Kongresu USA¹⁸. Najvyšší súd v uvedených súdnych sporoch označil vymedzovanie volebných obvodov s nerovnakým počtom voličov za protiústavné, avšak to neznamenalo ukončenie problémov s rovnosťou hlasov

voličov v USA¹⁹. Vzhľadom na praktickú nemožnosť vytvoriť volebné obvody matematicky presne odzrkadľujúce priemerný počet voličov v jednotlivých volebných obvodoch, zostalo nezodpovedané, do akej miery je ústavne tolerovaná odchýlka v počte voličov v jednotlivých volebných obvodoch.

V neskorších rozhodnutiach Najvyššieho súdu USA²⁰ sa prijala požiadavka, aby boli jednotlivé volebné obvody početne rovnaké „ako to je len možné“. Uvedená požiadavka vyžaduje, aby jednotlivé volebné obvody mali rovnaký počet voličov a rozdielnosti sú tolerované len v dvoch prípadoch:

- 1) v prípade, že nie je možné ani pri preukázateľnej snahe dosiahnuť rovnosť,
- 2) ak je to nevyhnutné pre naplnenie štátnych cieľov.

V troch sporoch v roku 1973²¹ Najvyšší súd USA akceptoval fakt, že matematická presnosť pri vypočítavaní počtu obyvateľov v jednotlivých volebných obvodoch nie je reálne dosiahnuteľná, a tým pádom nie je ani protiústavné, ak dôjde k malej deviácii²². Uvedené tri spory zaviedli všeobecne akceptované pravidlo, že deviácia z počtu obyvateľov v jednotlivých volebných obvodoch pod 10 % je akceptovaná aj bez zdôvodnenia. V ďalšom súdnom spore *Brown v. Thomson* 462 U. S. 835 (1983) sa v rozsudku píše: „... malá miera deviácie z matematickej rovnosti medzi počtom obyvateľstva v jednotlivých volebných obvodoch ešte neznamená diskrimináciu podľa Ústavy USA. Prekresľovanie volebných obvodov s maximálnou mierou deviácie do 10 % spadá do kategórie malej Ústavou USA

¹⁹ Nerovnakosť sa prejavuje v momente, keď existujú disparity v počte oprávnených voličov v jednotlivých jednomandátových volebných obvodoch. V takomto prípade volič vo volebnom obvode s väčším počtom oprávnených voličov ako v iných volebných obvodoch má menší podiel na rozhodovaní o svojom zástupcovi ako volič vo volebnom obvode s celkovo menším počtom voličov. V prípade, že dôjde k vytvoreniu, čo do počtu voličov disparitných volebných obvodov, je to v nesúlade s princípom rovnosti hlasov.

²⁰ Napr. v *Kirkpatrick v. Preisler*, 394 U. S. 526 (1969); *Wells v. Rockefeller*, 394 U. S. 524 (1969); *White v. Weiser*, 412 U. S. 783 (1973).

²¹ *Mahan v. Howell*, 410 U. S. 315 (1973); *Gaffney v. Cummings*, 412 U. S. 772 (1973) a *White v. Rogester*, 412 U. S. 755 (1973).

²² Najjednoduchšia metóda zisťujúca mieru deviácie v populácii v jednotlivých volebných obvodoch je nájsť priemerný počet ľudí, ktorý je väčší, resp. menší ako je ideálna hodnota v jednotlivých obvodoch (rovnako je to možné uvádzať v percentách, ako spriemerovanie percent deviácie z populácie). Priemerná deviácia z populácie v jednotlivých obvodoch sa skúma v porovnaní s celkovou percentuálnou deviáciou. Napr. v súdnom spore *White v. Regester* (412 U. S. 755 (1973)) bola v prípade prekresľovania volebných obvodov pre miesta v Komore reprezentantov v Texase maximálna deviácia 9,9 %, ale priemerná deviácia len 1,82 %. Uvedený výsledok indikoval skutočnosť, že väčšina volebných obvodov zahrňovala približne rovnaký počet obyvateľov, a že len malý počet volebných obvodov zahrňoval príliš veľa (resp. málo) obyvateľov.

¹⁶ *Baker v. Carr*, 369 U. S. 186 (1962).

¹⁷ *Wesberry v. Sanders*, 376 U. S. 1 (1964). Na dokumentovanie problému možno uviesť súdny spor *Reynolds v. Sims* (377 U. S. 533 (1964)), ktorý sa rovnako týkal problematiky rovnosti hlasov. V uvedenom súdnom spore bolo po sčítaní obyvateľov v roku 1960 v Alabame zistené, že jeden štátny senátor reprezentoval viac než 600 000 ľudí v konkrétnom mestskom volebnom obvode, pričom iný senátor reprezentoval iba 15 417 ľudí vo vidieckom volebnom obvode. Tento stav bol vyhlásený za protiústavný.

¹⁸ Najvyšší súd v súdnom spore *Avery v. Midland County*, 390 U. S. 474 (1968) uplatnil požiadavku rovnakého počtu obyvateľov v jednotlivých volebných obvodoch aj pri lokálnych voľbách v jednotlivých štátoch.

akceptovateľnej deviácie“. Uvedené konštatovanie v praxi znamenalo, že štát v prípade, že miera deviácie v jednotlivých volebných obvodoch neprekročila mieru deviácie 10 %, nemusel zdôvodňovať vytvorenú mapu volebných obvodov²³. Konštatovanie „štát ... nemusel zdôvodňovať“, je dôležité, pretože to nepriamo poukazuje na fakt, že ak miera deviácie je vyššia ako 10 % a existuje racionálne zdôvodnenie, tak rovnako nemusí dochádzať k porušeniu princípu rovnosti hlasov. Existujú rôzne zdôvodnenia, ktoré označil Najvyšší súd USA za racionálne pri miere deviácie vyššej ako 10 %. Napríklad v súdnom spore *Mahan v. Howell* 410 U. S. 315 (1973) Najvyšší súd USA uznal, že deviácia 16,4 % je tolerovaná preto, lebo jej zámerom bolo udržať celistvosť jednotlivých okresov. Ďalším možným zdôvodnením vysokej deviácie je poukázanie na predpokladaný populačný pohyb, kde sa predpokladá, že v blízkej budúcnosti budú mať jednotlivé volebné obvody vplyvom migrácie osôb približne rovnaký počet obyvateľov. Jedným z možných zdôvodnení je aj vytváranie volebných obvodov tak, aby novovzniknuté volebné obvody nenútili súčasných poslancov kandidovať v budúcich voľbách proti sebe. Toto zdôvodnenie bolo označené za prípustné v súdnom spore *Karcher v. Daggett* 462 U. S. 725 (1983)²⁴.

Významným súdnym sporom, ktorý sa dostal na Najvyšší súd USA a v ktorom sa analyzovala problematika zneužívania vymedzovania volebných obvodov, bol spor *Bandamer v. Davis* 478 U. S. 109 (1986). V rozsudku uvedeného sporu sa zaviedol tzv. Bandamerov test, ktorý sa dodnes používa pri určovaní, či plán vymedzovania volebných obvodov je alebo nie je v súlade s Ústavou USA. Test pozostáva z dvoch krokov. Na to, aby bolo vymedzovanie označené ako dis-

kriminujúce jednu zo strán (skupín), musí byť preukázané:

- 1) zámer diskriminovať určitú politickú stranu (skupinu);
- 2) faktický diskriminačný efekt.

S prekresľovaním sa môže objaviť aj problém, keď sa určitej skupine môže javiť prekreslenie volebných obvodov korektné, ale po voľbách (*ex post*) sa na základe poznania výsledkov obrátia na súd s podozrením na gerrymandering. Vynára sa otázka, ako merať spokojnosť/nespokojnosť s prekresľovaním volebných obvodov. Ako dokázať, že k gerrymanderingu došlo? Problém je, či sa zamerať na zámer uskutočniť gerrymandering, resp. (len) na dopad vymedzenia volebných obvodov²⁵.

Na jednej strane nie je veľmi problematické dokázať na súde zámer diskriminovať určitú politickú stranu. Na podporu preukázania zámeru diskriminovať určitú politickú stranu (skupinu) sa využívajú priame a/alebo nepriame dôkazy. Medzi priame dôkazy patria napr. vyhlásenia priamych aktérov vymedzovania volebných obvodov, ktoré poukazujú na cielený zámer zvýhodniť jednu zo strán. Nepriamym dôkazom môže byť napr. preukázateľná snaha o ochranu tých, ktorí sú vo funkcii (napr. ak je preukázateľné, že volebné obvody sú vytvárané tak, aby kandidáti opozičných strán boli nútení kandidovať proti sebe v jednom volebnom obvode v oveľa väčšom počte ako kandidáti strany, ktorá rozhoduje o vymedzovaní volebných obvodov). Rovnako je možné poukázať na samotný priebeh vymedzovania volebných obvodov (ako napr. zavrnutie návrhov opozičnej strany, preukázateľné študovanie výskumov verejnej mienky a pod.).

Oveľa komplikovateľnejšie je preukázať diskriminujúci efekt vymedzovania volebných obvodov na celkový výsledok volieb. Vymedzovanie je ilegálne iba vtedy, ak žalujúca strana preukáže, že výsledky volieb sú disproporčné k počtu získaných hlasov²⁶ a volebná procedúra je navrhnutá tak, že bude konzistentne degradovať vplyv žalujúcej strany na politickom procese²⁷. Najvyšší súd poukázal na skutočnosť, že disproporčný výsledok sa musí objaviť minimálne v dvoch po sebe idúcich voľbách. Inými slovami, disproporčný výsledok v jedných konaných voľbách nie je dostatočný na označenie plánu vymedzovania volebných obvodov za protiústavné. Tiež je potrebné preukázať, že prostredníctvom vymedzenia volebných obvodov do-

²³ Prísne dodržiavanie princípu rovnakého zastúpenia voličov v jednotlivých volebných obvodoch je možné ilustrovať súdnym sporom *Vieth v. Pennsylvania* 195 F. Supp. 2d 672 (M. D. Pa Apr. 08, 2002). V uvedenom súdnom spore sa riešil problém približne rovnakého počtu obyvateľov v jednotlivých volebných obvodoch. Najväčší volebný obvod mal 646 380 obyvateľov a najmenší 646 361. Rozdiel medzi najväčším a najmenším volebným obvodom bol 19 obyvateľov, čo je 0,003 %. Súd rozhodol, že je potrebné opätovne prekresliť volebné obvody, pretože bolo preukázané, že je možné rozkresliť volebné obvody tak, aby všetky mali počet obyvateľov v rozmedzí 646 371 až 646 372 (Toplak, 2007, s. 41).

²⁴ Idea gerrymanderingu ochraňujúceho úradujúcich politikov je vytvárať volebné obvody, ktoré sú bezpečné pre znovuzvolenie. Úradujúci politici majú záujem hlavne o voličov, ktorí ich volili a podporovali v predchádzajúcich voľbách a tiež o voličov, o ktorých predpokladajú, že si ich vďaka svojej činnosti dokázali v priebehu funkčného obdobia získať na svoju stranu. Hlavne v prípade, že jedna zo strán nedokáže sama ovplyvniť výsledok vymedzenia volebných obvodov, dochádza k malým zmenám oproti predchádzajúcemu vymedzeniu obvodov – čo v konečnom dôsledku zvýhodňuje úradujúcich politikov. Nie je prekvapujúce, že úradujúcim politikom primárne vyhovuje existujúce vymedzenie volebných obvodov. T. j. vymedzenie, ktoré im dopomohlo k získaniu mandátu.

²⁵ Problém dokázania zámeru – ako na to bolo poukázané v súdnom spore *Personnel Administrator of Massachusetts v. Feeney* 442 U. S. 256, 273 (1979) – je v tom, že musí byť dokázané, že sa urobilo vymedzenie, „pretože“ to má dopad na určitú skupinu voličov. Nepostačuje dokázať, že vymedzenie bolo uskutočnené „aj napriek tomu“, že to má dopad na určitú skupinu.

²⁶ *Bandamer v. Davis* 478 U. S. 109 (1986), s. 139.

²⁷ *Bandamer v. Davis* 478 U. S. 109 (1986), s. 132.

šlo k eliminovaniu možnosti zúčastňovať sa na politickom procese jednej zo strán. Práve uvedená podmienka je najťažšie dokázateľná na súde, pretože jej splnenie predpokladá, že jedna zo strán stratila možnosť ovplyvňovať politiku v danom štáte, resp. v celej únii.

Ako na to upozornil D. Flickinger (1997, s. 381 – 382), problém s (napríklad s rasovým) gerrymanderingom je problémom aplikovania teórie rovnosti práva jednotlivca do volebného kontextu. Môžeme zabezpečiť právo voliť, právo zúčastniť sa volieb, právo na započítanie hlasu voliča, rovnako je možné zabrániť diskriminácii voliča, avšak nie je možné v demokratickej spoločnosti zabezpečiť právo, aby voličov obľúbený kandidát sa stal víťazom volieb.

Záver

Dokonalé a spravodlivé vymedzenie volebných obvodov nie je možné, a práve táto skutočnosť neustále nabáda k pokusom využiť vymedzovanie v prospech určitých skupín (resp. jednotlivcov). Prax ukazuje, že ak si dokážu racionálne zdôvodniť svoje konanie tí, ktorí majú možnosť vymedzovať volebné obvody, tak je v podstate nemožné určiť, či došlo k porušeniu zákona (k gerrymanderingu), alebo nie. Túto skutočnosť je možné brať len ako neodstrániteľnú a nedokonalú charakteristiku väčšinových volebných systémov a vhodný nástroj na manipuláciu.

V Slovenskej republike sa problém gerrymanderingu neobjavuje z dôvodu, že pri voľbách do NR SR, resp. Európskeho parlamentu sa používa pomerný volebný systém s jedným celoštátnym viacmandátovým volebným obvodom. Takáto konfigurácia volebného systému v maximálnej možnej miere eliminuje možnosti a potenciál gerrymanderingu, keďže priestorové rozloženie voličov nemá žiadny vplyv na výsledky volieb.

Literatúra:

- Apportionment Population and Number of Representatives by State: 2010 Census. U. S. Census Bureau.
- AUSTIN, J. T.: *Life of Elbridge Gerry: with Contemporary Letters*. Boston: Wells and Lilly, 1828.
- BILLIAS, G. A.: *Elbridge Gerry: Founding Father and Republican Statesman*. New York: McGraw-Hill 1976.
- BUCKINGHAM, J. T.: *Specimens of Newspaper Literature*, Vol. 2 (1850). In: DEAN, J. W.: *The Gerrymander*. New England Historical and Genealogical Register, Vol. 46, No. 1 (Jan., 1892), s. 374 – 383.
- CLYMER, A.: *Court Allows New Approach to Redrawing Districts by Race*, N.Y. TIMES, Jún 27, 2003, s. A20.
- DEAN, J. W.: *The Gerrymander*. New England Historical and Genealogical Register, Vol. 46, No. 1 (Jan., 1892), s. 374 – 383.
- DUNLAP, W.: *History of the Arts of Design in the United States*. 1834. In: DEAN, J. W.: *The Gerrymander*. New England Historical and Genealogical Register, Vol. 46, No. 1 (Jan., 1892), s. 374 – 383.
- FLICKINGER, D.: *Standing in Racial Gerrymandering Cases*. Stanford Law Review, Vol. 49, No. 2 (Jan., 1997), s. 381 – 408.
- FRANCHI, A. – GAMBARELLI, G. – URISTANI, A.: *Old and New Electoral Systems*. International workshop "Distribution of power and voting procedures in the European Union". Natolin European Centre, Warsaw October 12 – 13, 2007.
- FREEMAN, M. S.: *A New Dictionary of Eponyms*. New York, Oxford, Oxford university Press 1997.
- GRIFFITH, E. C.: *The Rise and Development of the Gerrymander*. Chicago, Scott, Foresman and Co. 1907.
- GROFMAN, B.: *Criteria for Districting: A Social Science Perspective*. UCLA Law Review 33 (1985), s. 77 – 184.
- JOHNSTON, R. – PATTIE, C. – DORLING, D. – ROSSITER, D.: *From Votes to Seats: The Operation of the UK Electoral System Since 1945*. Manchester – New York: Manchester University Press, 2001.
- JOHNSTON, R. – PATTIE, Ch.: *Putting Voters in Their Place. Geography and Elections in Great Britain*. Oxford: Oxford University Press 2006.
- JOHNSTON, R. J.: *Spatial Structure, Plurality Systems, and Electoral Bias*. The Canadian Geographer, Vol. 20, No. 3 (1976), s. 310 – 328.
- LEVITT, J. – FOSTER, B.: *Citizen's Guide to Redistricting*. New York, Brennan center for Justice 2008.
- LEVITT, J. – FOSTER, B.: *Citizen's Guide to Redistricting*. New York, Brennan center for Justice 2010.
- LOWENSTEIN, D. H. – STEINBERG, J.: *The Quest for Legislative Districting in the Public Interest: Elusive or Illusory?* UCLA Law Review, Vol. 33, No. 1 (1985), s. 1 – 75.
- MARSHALL, A. W. – OLKIN, I. – PUKELSHEIM, F.: *A Majorization Comparison of Apportionment Methods in Proportional Representation*. Social Choice and Welfare, Vol. 19, No. 11 (2002), s. 885 – 900.
- MASSICOTTE, L.: *Gerrymander, Quebec Style*. Notes for a Roundtable on Elections and Parties in Quebec. Biennial Conference of the American Council on Quebec Studies, Montreal, 27 October 2000.
- MAYHEW, D. R.: *Congressional Representation: Theory and Practice in Drawing the Districts*. In: POLSBY, N. W. (ed.): *Reapportionment in the 1970's*. Berkeley: University of California Press 1971.
- MORRILL, R. L.: *Political Redistricting and Geographic Theory*. Washington, DC: Association of American Geographers 1981.

- NIEMI, R. – GROFMAN, B. – CARLUCCI, C. – HOFELLER, T.: Measuring Compactness and the Role of a Compactness Standard in a Test for Partisan and Racial Gerrymandering. *Journal of Politics*, Vol. 53, No. 4 (1990), s. 1155 – 1179.
- NIEMI, R. – WILKERSON, J.: Compactness and the 1980's Districts in the Indiana State House: Evidence of Political Gerrymandering?" In: GROFMAN, B. (ed.): *Political Gerrymandering and the Courts*, New York: Agathon Press 1990.
- POLSBY, D. – POPPER, R.: Partisan Gerrymandering: Harms and a New Solutions. *A Heartland Policy Study*, No. 34 (Mar., 1991a), s. 1 – 36.
- POLSBY, D. – POPPER, R.: The Third Criterion: Compactness as a Procedural Safeguard Against Partisan Gerrymandering. *Yale Law & Policy Review* Vol. 9, No. 2 (1991b), s. 301 – 353.
- POLSBY, D. – POPPER, R.: Ugly: An Inquiry into the Problem of Racial Gerrymandering Under the Voting Rights Act. *Michigan Law Review*, Vol. 92, No. 3 (1993), s. 652 – 682.
- RUSH, M. E.: Gerrymandering: Out of the Political Thicket and Into the Quagmire. *PS: Political Science & Politics*, Vol. 27, No. 4 (Dec., 1994), s. 682 – 685.
- SHAPIRO, M.: Gerrymandering, Unfairness, and the Supreme Court. *UCLA Law Review*, Vol. 33, No. 1 1985, s. 227 – 256.
- SCHUCK, P.: The Tickest Thicket: Partisan Gerrymandering and the Judicial Regulation of Politics. *Columbia Law Review*, Vol. 87, No. 7 (1987), s. 1325 – 1384.
- STREETER, G. L.: Account of Newspapers and Periodicals Published in Salem. 1851. In: DEAN, J. W.: *The Gerrymander*. *New England Historical and Genealogical Register*, Vol. 46, No. 1 (Jan., 1892), s. 374 – 383.
- TOPLAK, J.: Equal Voting Weight of All: Finally 'One Person, One Vote' from Hawaii to Maine? *Temple Law Review*, Vol. 81, No. 1 (2009), s. 123 – 175.
- WINSOR, J. (ed.): *The Memorial History of Boston. Including Suffolk County, Massachusetts. 1630 – 1880*. J. R. Osgood and co. 1881.

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1-0346/12 „Priestorovo-politické systémy na začiatku 21. storočia a perspektívy ich vývoja“ (vedúci projektu: prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.).